

TOMAS KAČERAUSKAS

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

BIOGRAFIJA IR POLITINĖ KOVA

Biography and Political Fight

SUMMARY

The article deals with the relation between an individual biography and the nation's history. The author states that the environment both of the individual and the nation is linguistic-written. The next theses are raised: being inscribed into the political environment, the individual's biography becomes a factor of its development; the political whole is an existential, linguistic and written environment of individual life; an individual creates his biography inscribing his existential history into this environment of mutual interconnections; the political environment is a dynamic open whole thanks to individual's fight for his biographical whole. According to the author, the biography is a factor of the political body (brotherhood). The inscribing supposes a linguistic-written environment of mutual becoming. The theses are illustrated with help of examples from Lithuanian-Polish history. A special attention is paid to the sources of the Lublin union and to its architects who were influenced by biographical motives. The author presents a hypothesis that the political body of both nations was ruined not by the political brotherhood's (noblemen's) anxiousness about its democratic rights but by inadequate symbioses of democracy and aristocracy that did not prevent a hegemony of neighboring political bodies. As well, the author analyses the structure of democracy and its forms. According to the author, there is no etalon of democracy; there are only different forms of democracy. According to the author, as a symbiosis democracy is good, not having many shifts, voices and scriptures, but still able to form a harmonic political body that provides for the existential becoming of its individuals.

SANTRAUKA

Straipsnyje nagrinėjamas individo biografijos ir tautos istorijos santykis. Iškeliama tezė: individo biografija, įrašoma į politinę aplinką, tampa jos plėtros veiksniu; politinė visuma yra individo gyvenimo egzistencinė, kalbos ir rašto aplinka; individas kuria biografiją įrašydamas savo egzistencinę istoriją į šią abipusių sąveikų aplinką. Pasak autoriaus, biografija yra politinio darinio (brolijos), kur puoselėja-

RAKTAŽODŽIAI: biografija, kova, demokratija, brolija, gyvenamasis pasaulis, raštas, istorija, tauta, individas.
KEY WORDS: biography, fight, democracy, life-world, history, nation, individual.

mas individualus egzistencinis projektas, kovos dėl atvirumo veiksnys. Tezės iliustruojamos pavyzdžiais iš Lietuvos-Lenkijos istorijos. Nagrinėjama demokratijos sąranga bei jos formos. Pasak autoriaus, nėra demokratijos etalono, tėra įvairios jos formos kaip valdymo principų simbiozės. Teigiama, kad demokratija kaip simbiozė gera ne tiek savo sluoksnių, balsų ir įrašų gausa, kiek geba sudaryti rišlų politinį kūną, tarnaujantį savo individų egzistenciniam tapsmui.

ĮVADAS

Kas yra politinė kova ir kaip ji susijusi su biografija? Politika – vedinys iš *politeia*, apimančios polio (viešaji) gyvenimą¹. Aristotelis kalba apie poli kaip autarkinį vienetą, t.y. visavertį gyvenimą laiduojantį darinį. Ar ši pažiūra nesuponuoja politinio uždarmo doktrinos? Kita jo mintis – apie politinio kūno pirmumą individualių kūnų atžvilgiu – taip pat kelia klausimų. Ar individo gyvenimas tėra tarnavimo politinei visybei istorija? Ar politinė visybė reiškia darnų darinį, sudarytą iš jam paklusnių individų? Ar biografija kaip gyvenimo (*bios*) rašymas (*graphē*) tėra įrašymas į šią autarkišką (sau pakankamą) visumą, lemiančią individualius siekius? Ar tokia visuma, apibrėžianti savo dalis, nėra kritikuotinas statiškas darinys, koks, pasak Aristotelio, yra Platono idėja? Kaip sudeirinti tokią politinės visybės sampratą su Aristotelio *dynamis* ir *entelecheia* koncepcijomis, kurios supponuoja gyvą, judrų, tampantį ir įgyvendinamą pasaulį?

Tai vidinių klausimų, kylančių iš interpretuojamų Aristotelio filosofemų visumos, grupė. Kiti – išoriniai – klausimai kyla pasitelkus koncepcijas iš šalies. Šiame kaip ir kitame² kontekste pasitelksiu Schmitto³ politiško kaip karo sampratą, interpretuojamą Chantalės Mouffe⁴ ir Jacques'o Derrida⁵. Taigi kita politinės visybės samprata, gretinama su Aristote-

lio autarkiškos *politeia* koncepcija, supponuoja naujų klausimų. Ar kova tarp politinių kūnų neišderina *politeia* visybės? Ar kovos pakanka politiškumui palaikyti, kitaip tariant, ar ir kaip kova užtikrina politinę autarkiją? Nors kovos koncepcija siejama su modernia (Hobbesas) ir postmodernia (Mouffe, Derrida) politine mintimi, karo metafiziką iškelė jau Herakleitas. Jo ištara „karas yra daiktų tėvas“ žymi judraus, besimainančio pasaulio sampratą, priešingą Parmenido sustingusios nejudrios būties koncepcijai. Taigi darni, autarkiška politinė visybė ir kupinas kovos bei įtampos viešas gyvenimas – dvi tikrovės interpretacijos.

Kultūros kaip egzistencinės kūrybos kontekste tikrovė – tiek gyvenamoji aplinka, veikianti mūsų egzistenciją, tiek mūsų gyvenimu kuriama visuma, sąveikaujanti su kitų individų (analogiško mis) gyvenimo istorijomis. Biografija kaip tik ir iškyla šiomis dviem prasmėmis: ji kuriama kaip analogiška dvasinei (*logos*) visumai, kurią išplečia įsirašydama į ją. Taip iškyla trečia grupė klausimų, kuriuos maitina biografijos tema egzistencinės kūrybos kontekste. Ar biografija kaip gyvenimo įrašymas į politinę aplinką yra kovos veiksnys? Ar šią kalbinę *polemos* aplinką galima traktuoti kaip rašto visumą, kur įrašomi egzistenciniai fenomenai bei individo gyve-

nimo visuma? Koks šių fenomenų ir įrašomos gyvenimo visumos santykis politinės judrios tikrovės aplinkoje?

Daugelis šių klausimų jau suponuoją atsakymus, kuriuos čia pateiksiu kaip grįšimas ir plėtosimas tezes. Didžioji tezė: *individo biografija, įrašoma į politinę aplinką, tampa jos plėtos veiksniumi*. Iš didžiosios tezės kyla mažosios: *politinė visuma yra individo gyvenimo egzistencinė, kalbinė ir rašto aplinka; individas kuria biografiją įrašydamas savo egzistencinę istoriją į šių abipusių sąveikų aplinką; politinė aplinka – judri atvira visuma susiklostanti dėl individo kovos už savo biografinę visumą*.

Šių tezių plėtra reikalauja panagrinti Aristotelio politikos sampratą (*Aristotelio politeia*), vėliau – Jacques'o Derrida politinės kovos koncepciją, neatsiejama nuo draugo ir priešo dialektikos (*Jacques'o Derrida politinės kovos samprata*), galiausiai – biografiją kaip politinės visumos tapsmo veiksnį (*Biografija kaip kovos veiksnys*). Be minėtų autorių dar pasitelksiu Hanah'ą Arendt⁶, plėtojusią aktyvaus gyvenimo doktriną. Turėsiu omenyje ir Schützą su Luckmannu⁷, nagrinėjusius socialinės erdvės aspektus. Be to, negalėsiu apeiti ir Platono⁸ idealaus politinio darinio modelio.

ARISTOTELIO POLITEIA

Kaip Aristotelis apibrėžia *politeia*, savipakankamą politinį darinį kaip laimingo individo aplinką? Pasak Aristotelio, „valstybė /.../ yra ūkių ir giminių bendrija gero gyvenimo labui, siekianti tobulo ir sau pakankamo gyvenimo.“⁹ Valstybė kaip visuma sudaryta iš dalių – individų, kurių gyvenimą ji laiduoja¹⁰. Taigi valstybė ir individas – du sąveikaujantys poliai: individai kuria visumą, kuri kaip individualaus ar socialinio kūno (šėimos) tapsmo aplinka yra ankstesnė (*proteron*) už savo dalis. Sąveikaudama su savo dalimis valstybė kaskart yra tiek ta pati (*autos*), tiek kita (*heteros*)¹¹. Kitaip tariant, valstybė – gyvas tampančias organizmas – įgyvendinamas (*entelecheia*) sąveikaujant jos nariams, saistomiems savo (*kēdesthai*) mylimo (*philein*) tikslo¹². Šia prasme – puoselėdamas drauge su kitais savo tapsmo aplinką – žmogus yra iš prigimties politiška būtybė¹³. Žmogus kaip socialinių ir politinių

kūnų narys tampa tam tikroje politinėje santvarkoje, kurią jis kuria drauge su kitais. Tai atitinka Platono¹⁴ išvalgą, kad individas ir politinė santvarka kaip jo tapsmo aplinka – analogiškai, t.y. sąveikaujantys bendrai kuriamoje *logos* aplinkoje. Anot Aristotelio, tai – laimės (*eudaimonia*), tiek *Politikoje*, tiek *Nikomacho etikoje* siejamos su dora ir išmintimi, puoselėjimo aplinka. Santvarka kaip doros ir proto skeidimosi aplinka – taip pat kūrinys, veikimo drauge dirbinys (*ergon*). Ir atvirkščiai, ši sankūryba lavinga dorą ir protą, kurie pasireiškia bendruomenėje¹⁵, individui esant socialinio mazgo dalimi.

Aristotelis kalba ir apie karingumą, kurį suponuoją *politeia*¹⁶, tačiau „karo reikalams skirtą veiklą reikia laikyti /.../ ne kaip viso ko aukščiausią tikslą, o kaip priemonę jam pasiekti“¹⁷. Kaip minėta, Schmittas politiškumą sieja su karu: politinis kūnas įribina save, t.y.

tampa išryškindamas priešo-draugo skirtį. Kitur¹⁸ parodžiau, kad demokratija – daugumos valdžia – įsitvirtina kariudama tiek atvirą, tiek paslėptą karą. Aristotelis savo *politeia* sieja ne tiek su demokratija kaip su neteisinga (*adikēsousi*) daugumos prievarta mažumai¹⁹, kiek su tam tikrų demokratijos ir aristokratijos (oligarchijos) sandų mišiniu²⁰, sudarančiu judrų, bet darnų politinį kūną, kurio nariai drauge kuria savo – doro ir išmintingo nario – tapsmo aplinką. Egzistencinės kūrybos kontekste karas, tiksliau kova, išreiškia nerimo²¹ aplinką, kurioje įribiname mūsų įgyvendinamą egzistencinį projektą, keičiantį ir gyvenamąją aplinką. Matysime, kaip tai siejasi su biografija – gyvenimo įrašymu į judrią politinę visumą.

Galiausiai Aristotelis iškelia kūrėjo (*dēmiourgos*), projektuotojo (*architektonikos*), technikos (meno) žinovo (*pepaideu-*

menos peri tēn technēn) figūrą²², kuri pasireiškia tik sambūvio sąlygomis. Kitaip tariant, mes puoselėjame savo egzistencinį projektą tobulindami gyvenimo kaip išminties ir doros kūrybos meną socialinių kūnų sąveikos aplinkoje. Užbėgdamas už akių pasakysiu: individas gyvendamas kuria savo biografinį tapatumą, kurį jis atkovoja iš viešos erdvės. Tai politinė kova dvejopa prasme. Viena, egzistencinė kūryba reiškiasi kaip kūrybiniai politinio kūno dalies ir visumos mainai. Kita, biografija yra individo egzistencinių siekių įrašymas į politinę erdvę, kuri, būdama kalbos ir rašto (*logos*) aplinka, kinta veikiamą jos narių. Taigi *politeia* reikalauja įgyvendinimo (*entelecheia*), įrašant individo gyvenimo istoriją į politinę aplinką. Ši egzistencinė Aristotelio interpretacija nubrėžia gaires tolesnei minties eigai drauge su tokiais mąstytojais kaip Schmittas, Derrida, Mouffe.

JACQUES'Ō DERRIDA POLITINĖS KOVOS SAMPRATA

Dabar atsigręžkime į Derrida, kuris politikos (kaip ir poetikos²³) klausimams skyrė daug dėmesio. Maža to, Derrida (kaip ir kiti postmodernūs filosofai, pvz., Michelis Foucault) dėmesingas antikiniam mąstymui, kurio interpretacijos, komentarai ir dekonstrukcijos maitina jo minties proveržius. Derrida ir Foucault mąstymo būdas²⁴ suponuoja hipotezes: 1) postmodernus mąstymas įribina save antikinio mąstymo atžvilgiu²⁵, 2) antikinė mąstysenos bei gyven-senos simbiozė iki šiol išlieka mūsų kultūros kaip egzistencinės kūrybos precedentu²⁶ ir kūrybine aplinka, 3) antikinio mąstymo interpretacija reikalauja vis

naujų intelektualinių bei egzistencinių pri-eigų, kurios sąveikaudamos su antiki-niais įrašais kaskart išplečia mūsų gyve-namąją aplinką. Šias hipotezes čia nag-rinėsiu tik tiek, kiek jos siejasi su plėto-jama tema. Hipotezės, šmėžuodamos prieš akis, lenkia mūsų minties kelią. Są-veikaudamos su mūsų žinija jos for-muoja mąstymo prieigas, todėl yra įtik-rovinimo veiksniai kaip ir poetinė išmo-nė, siekiai ar prisiminimai. Taigi turime dar vieną lanką, nurodantį antikinę pa-radigmą: jei Platono *hypothesis* yra bū-ties ir mąstymo pamatas²⁷, egzistencinės kūrybos kontekste hipotezė – mąstymo fenomenas, kreipiantis mūsų mintį ir

išplečiantis intelekto aplinką, t.y. tiek įribinimo, tiek įtikrovinimo veiksnys.

Grįžkime prie Derrida ir jo dėmesio antikiniam pasauliui. *Draugystės politikoje*²⁸ politiškumas traktuojamas kaip įtempta draugo ir priešo dialektika, kurios eiga kupina netikėtų įvykių ir atsiveriančių galimybių. Remdamasis antikine perskyra Derrida išskiria dvi karinių santykių (*diaphora*) rūšis: *stasis* ir *polemos*. *Stasis* žymi priešiškimą tarp bendrakilmių, giminingų piliečių, *polemos* – tarp svetimų politinių (socialinių) kūnų, kurių nesieja bendra kilmė, kalba, istorinė atmintis, teisė. Derrida pabrėžia, kad kariniai santykiai galimi tik tarp politinių kūnų – ne tarp individų: „*privataus* priešo sąvoka būtų visiškai beprasme“²⁹. Lygiai taip pat žmonija kaip visuma neturi priešų: „nusikaltimas prieš žmoniškumą – nepolitinis“³⁰. Ši skirtis atitinka kitur³¹ mano nagrinėtą perskyrą tarp išorinio ir vidinio karų, kurie būdingi demokratijai kaip politinių kūnų tapsmo aplinkai. Pasak Schmitto ir jo interpretatoriaus Derrida, nei individas, nei žmonija nėra politiniai kūnai, nes jie nekariauja. Šiai tezei būdingas ydingas ratas: politiniai kūnai – tik tie, kurie kariauja, o karas tėra kova tarp politinių kūnų.

Egzistencinės kūrybos kontekste kalbame apie abipusę individo ir politinio kūno, kurio narys jis yra, sąveiką. Viena, savo egzistenciniu projektu sumegzdamas skirtingus socialinius ryšius, jis yra politinio kūno tapsmo veiksnys. Kita, savo biografija įsirašydamas į viešą kalbinę-rašytinę aplinką, kurioje jis gimsta³² kaip savo šeimos, miesto, tautos narys, jis išplečia šią aplinką atkovo-

damas jai vis naujas teritorijas. Taigi dvasinė³³ kova dėl kalbinės-rašytinės logos aplinkos, kurioje individai egzistuoja analogiškai (*ana ton logon*), neatsiejama nuo individo siekių, pasiryžimų ir prisiminimų – nuo jo egzistencijos fenomenų, kurie tą aplinką daro tikra. Čia t?kra (*eigentliche*, anot Martino Heideggerio) tai, kas įsirašo į gyvenimo istoriją, įrašomą į nuolat plečiamą egzistencijos aplinką. Šis abipusis įrašymas – įvykių ir rišlų, pavadinkime, gyvenimo romaną, o šio į viešą aplinką – daro gyvenamąjį pasaulį su tampančiais jame individualis judrų ir atvirą.

Politinės aplinkos judrumą ir atvirumą suponuoja „ateinanti demokratija“, kurią Derrida sieja su brolybės autoriteto dekonstrukcija, t.y. parodymu, kad įbrolinimas bendrakilmių aplinkoje – įtraukimo į politinį kariaujančią kūną atmaina. Tapsmo – tiek individo, tiek bendrijos – įbrolinant metu svarbų vaidmenį atlieka užmarštis arba atmintis³⁴, siejanti brolijos narius į vieną politinį kūną, kovojantį ne tik dėl žemės, bet ir istorijos, simbolių, kalbos, teisės³⁵. Iš žemiau pateiksimo pavyzdžio matysime, kokias įgauna formas ši kova. Egzistencinės kūrybos kontekste įbrolinimas analogiškas įtikrovinimui ir įrašymui: priklausymas brolijai reikalauja tikrų įvykių kovojant įrašymo į biografiją, įrašytiną į drauge auginamą logos aplinką. Analogija atitinka lanko figūrą: skirtingi egzistencijos modusai (įrašymas, įtikrovinimas, įbrolinimas) sąveikaudami rezonuoja vienas kitą ir atveria erdvę „ateinančios demokratijos“ minties kovai. Pasak Derrida, „trys kriterijai (rea-

lumas, galimybė, esamybė) čia /.../ supyinę /.../ įvykio įvykiškumo dėka³⁶. Kitaip tariant, prisimenamas ir įrašomas brolijos nario biografijon įvykis tampa įtikrovinimo veiksmu.

Kaip Derrida „ateinanti demokratija“ ir pateikta jos interpretacija susijusi su aukščiau nagrinėtu Aristotelio politėjos modeliu? Sakėme, kad politėja atliepia ne tiek demokratiją, kiek demokratijos ir aristokratijos simbiozę. Maža to, Aristotelis savo siūlomos politinės sąrangos iš esmės nesieja su karo būseną, pabrėždamas bendrijos (brolijos?) svarbą puoselėjant dorą ir išmintingą individą³⁷. Pastarasis yra tiek brolijos steigėjas, tiek savo gyvenimo visumos joje kūrėjas, lavinantis laimingos (*eudaimonikos*) mąstymo ir egzistencijos sąveikos meną. Aristotelio kaip ir Platono politėjos vairs – taikaus, dorą ir išmintingo valdovo rankose, kuris šio politinio kūno nariams atveria naujas jų tapsmo erdves, išugdydiančias naujus valdovus, naujų brolijų steigėjus. Brolija, kaip minėta, – įrašymo, įtikrovinimo ir įgyvendinimo aplin-

ka, kurioje individas įrašydamas tikrus įvykius kuria savo biografiją, įrašomą į kalbinę-rašytinę (*logos*) įgyvendinamo politinio darinio visumą. Mano tezė: *biografija yra politinio darinio (brolijos), kur puoselėjamas individualus egzistencinis projektas, kovos dėl atvirumo veiksnys*. Ši tezė suponuoja mintį, kad *bet koks politinis darinys reikalingas bent jau vienos kovos – dėl teisės į atvirą kūrybingą aplinką tampantiems joje individams*. Šios tezės sudaro lanką tarp dviejų, atrodo, nesuderinamų modelių: Derrida bei Chantalės Mouffe „ateinančios demokratijos“ ir Aristotelio bei Platono polite...a. Lanko arba arkos sąryšio mazgas – biografijos kaip dvigubo (egzistencinių įvykių į biografiją, o šios – į politinį kūną³⁸) įrašymo koncepcija. Įrašymas suponuoja *kalbinę-rašytinę abipusio tapsmo, sąveikaujant politiniam kūnui ir jo nariui, aplinką*. Žemiau panagrinėsiu šias darbinės tezes, pasitelkęs pavyzdį iš politinio darinio – Lietuvos – istorijos. Drauge neišleisiu iš akių ir rašinio pradžioje suformuluotą tezių.

BIOGRAFIJA KAIP KOVOS VEIKSNYS

Lietuva kaip politinis darinys išgyveno dramatišką, kupiną egzistencinių įvykių istoriją. Panagrinėkime XVI a. tarpsnį, kurio pagrindinė politinė figūra – Žygimantas Augustas³⁹. Matysime, kaip tam tikri įvykiai įsirašė į šio viešo individo – valdovo – biografiją, kuri įsirašė (ir vis naujai įrašomi) į Lietuvos istoriją, išgyvenusią lūžio momentą. Tačiau prieš tai trumpai panagrinėkime Arendt viešumo sampratą, kuri taip pat pagrįsta antikine mintimi.

Arendt plėtoja *vita activa* koncepciją, aktyvų politinį gyvenimą siedama su viešu gyvenimu⁴⁰, peržengus namų slenkstį⁴¹. Slenksčio peržengimą, anot Bachtino, interpretavusio Dostojevskį, lydi skandalas kaip viešas veiksmo įvertinimas, kurio metu išbandomos idėjos, sąveikaujantios su gyvenimu. Slenkstis – vieta dialogo, žyminčio neužbaigtą, atvirą gyvenimą⁴², veikiamą kitų viešos erdvės dalyvių. Taigi slenkstis – individo egzistencijos ir politinio gyvenimo san-

kirtos taškas, tiek individo įvykių įrašymo biografijon, tiek jo gyvenimo įrašymo viešumon vieta. Todėl tai – dviejų skirtingų hermeneutinių ir egzistencinių plotmių (gyvenimo ir istorijos) sankirtos vieta kaip tapsmo (individo ir tautos) žaizdras. Įrašinių (tiek įvykių, tiek biografijos) naujumą lydi skandalas – hermeneutinės-egzistencinės visumos sprogiškas, atveriantis naujas gyvenimo ir istorijos sąveikos galimybes. Skandalo dalyvis – herojus, išgyvenantis egzistencijos myriop dramą, įrašomą į tautos būties myriop istoriją. Herojaus ir tautos analogija šiame kontekste reiškia ne tik priklausomybę tam pačiam egzistenciniam (būties myriop) *logos*, ne tik pirmojo gyvenimo ir antrojo istorijos tarpusavio sąveiką, bet ir dalyvavimą kartu kuriamame kalbos-rašto pasaulyje kaip herojų tapsmo aplinkoje, reikalingoje dvasinės kovos.

Arendt teigimu, „polio uždavinys buvo reguliariai (*regelmäßig*) rengti progas, tiksliau organizuoti galimybes, kurios leistų kiekvienam pasižymėti ir pasirodyti (*zur Schau stellen*) žodžiu arba veiksmu“⁴³, o žodžio ir veiksmo sampyną išreiškia įgyvendinimo drama⁴⁴. Įgyvendinimas egzistencinės kūrybos kontekste analogiškas įtikrovinimui, įrašymui, įbrolinimui bei įdaiktinimui, apie kurį kalba ir Arendt. Visi šie egzistencijos modusai sąveikauja sudarydami polifoninę herojaus tapsmo aplinką, kurion jis įrašo savo biografiją. Pasak Arendt, „įdaiktinama bio-grafija (*Biography*)“, „gyvenimo istorija (*Lebensgeschichte*)“⁴⁵. Įdaiktinimą, skirtingai nei su-
daiktinimą, traktuojau kaip parankių daiktų, analogiškų kitiems biografijos fe-

nomenams (vaizdinių, siekių, prisiminimų), įtraukimą į egzistencinę kūrybą, kurios plėtros veiksniais jie tampa. Šis įtraukimas neatsiejamas nuo įrašymo: gyvenimo drama kaip viešumon įrašyta biografija prikelia gyvenimui daiktus, kurie tęsia gyvenimą kaip kitų viešosios erdvės dalyvių gyvenimo egzistenciniai sandai.

Įrašymo (biografijos į sceną viešam veiksmui – vaidinimui – ir vaidinamų detalių į žiūrovų egzistencinį projektą) veiksmą, anot Aristotelio, lydi katarsis. Neatsitiktinai ši etinė-estetinė kategorija, žyminti sielos apvalymą, t.y. tam tikrą hermeneutinės-egzistencinės visumos suskliautimą, minima ne tik *Poetikoje*, bet ir *Politikoje*⁴⁶. Poetika kaip egzistencinė kūryba įgyvendinama politikoje kaip viešojoje erdvėje. Tai leidžia padaryti bendra kalbos-rašto aplinka, auginama drauge su joje besiskleidžiančia ir į ją įrašoma mūsų biografija. Šios aplinkos polifoniškumą užtikrina tiek mikrografijos (biografijos) ir makrografijos (istorijos) įtampa, tiek egzistencijos kaip mikrografijos modusų (įtikrovinimo, įgyvendinimo įdaiktinimo, įrašymo, įbrolinimo, įlaikinimo, įerdvinimo, įribinimo) sąveika. Taip susidaro daugiasluoksnis gyvenamasis pasaulis kaip „„galbūt“ gyvos galimybės“ (Derrida), „perspektyvų įvairovės“ (Arendt), „radikalios pliuralios demokratijos“ (Mouffe) reiškimosi vieta. Mikrografijos ir makrografijos sąveika kalbos-rašto aplinkoje leidžia kalbėti apie individo ir tautos analogiją, kurią plėtojai kitur⁴⁷. Daugiasluoksnė ir daugiabalsė gyvenamoji aplinka suponuoja jos nenusipėjamas sankirtas⁴⁸, iš kurių tarsi iš brūži-

namų titnago ir penties pažyra vis naujų prasmų žiežirbos. Todėl ir tautos herojų biografija iškyla kaip vis naujas įrašas mūsų kuriamoje viešo gyvenimo drauge su kitomis tautomis istorijoje.

Grįžkime prie mūsų herojaus – Žygimanto Augusto – biografijos. Tarpukario Lietuvos istoriografija ši mūsų istorijos herojų vaizdavo kaip nevykėlį, pasakutinį šlovingos Gediminaičių dinastijos (mūsų kontekste – brolijos) atstovą, nesugebėjusį išsaugoti Lietuvos politinio savarankiškumo. Požiūris į šį valdovą neatsiejamas nuo požiūrio į Liublino uniją, apvainikavusią Žygimanto Augusto biografiją⁴⁹. Šiuolaikinėje (posovietinėje) Lietuvos istoriografijoje požiūris į šią uniją pasikeitė: ne tiek dėl naujų istoriografinių faktų, kiek dėl pasikeitusios politinės orientacijos, t.y. tapatinimosi su Europos politiniu kūnu, kurio dalis yra ir Lenkija. Pasak Gudavičiaus, Liublino unija buvo patas (lygiosios)⁵⁰. Šiuolaikinio Lietuvos politinio tapatumo požiūriu, tai buvo abiejų pusių laimėjimas: bendra užsienio politika⁵¹, patyruosi pergalės skonį pusbrolių (brolijos narių) Jogailos ir Vytauto laikais, bendras piniginis vienetas, bendri aukščiausieji seimai – šiuolaikinės idėjos, įgyvendintos prieš puspenkto šimto metų – didelėje Vidurio ir Rytų Europos dalyje leido susidaryti naujam politiniam Abiejų Tautų kūnui. Tačiau Liublino uniją kaip dviejų politinių kūnų sąjungą, lyginant su ankstesniais lenkų siekais (neįgyvendinti Melniko unija ir Varšuvos recesas), galima laikyti Lietuvos politikų pergale išsaugant svarbius savarankumo sandus: teisinę sistemą⁵², kariuomenę, raštvedybos kalbą⁵³, seimus, išdą, simbolius.

Maža to, unija padidino lietuvių įtaką Lenkijos viešojoje erdvėje⁵⁴. Tiesa, dėl tam tikrų politinių peripetijų, susijusių su Liublino unija, jos išvakarėse Lietuva neteko didelio pakraščio (*izšaqčqā* – Ukraina), atitekusio Lenkijai. Lietuvos pounijinį savarankiškumą liudija ir jos politikų kova dėl šios teritorijos, vargiai integruotos į Lietuvos politinį kūną⁵⁵, susigražinimo bei universiteto kaip kompensacijos už nuolaidas reikalavimas⁵⁶, patenkintas Stepono Batoro.

Po viso to, kas pasakyta, aišku, kad Žygimanto Augusto (ar kito herojaus) biografija įrašytina į tautos istoriją, kuriama kaip egzistencinę praeities ir ateities įtampą. Mūsų siekiai tapti Europos politinio kūno nariais suponuoja kitokią Žygimanto Augusto biografinį įrašą tautos istorijoje nei iškilusį tarpukario politinių aspiracijų perspektyvoje. Net Žygimanto Augusto negebėjimas (?) pratęsti Gediminaičių broliją⁵⁷ gali būti vertinamas kaip davęs pradžią svarbiam Europos parlamentarizmo precedentui – būsimojo karaliaus rinkimui. Ši ir kitos (veto teisė nėra visiškai išguita iš Europos jurisdikcijos iki šiol) demokratijos idėjos buvo įgyvendinamos didelės Europos teritorijos didelės gyventojų dalies tarpe⁵⁸. Būtent ši naujo politinio kūno dalis – bajorija – sudarė broliją, kaip akies vyzdį saugojusią savo demokratines teises⁵⁹. Mano hipotezė: *Abiejų Tautų politinį kūną palaidojo ne tiek politinės brolijos (bajorijos) rūpestis demokratinėmis teisėmis, kiek netinkama demokratijos ir aristokratijos simbiozė, neleidusi atsispirti kaimyninių politinių kūnų (Rusijos, Austrijos, Prūsijos) hegemonijai*. Čia verta pastebėti, kad nėra demokratijos etalono⁶⁰,

demokratija – gyvas politinis kūnas, augantis iš individų ir brolių politinės sąveikos. Demokratija – biografijų įrašymo ir įsirašymo aplinka, reikalinga išbandymo kovoje su kitais politiniais kūnais. Tai visuomet simbiozė, priklausanti nuo tautos atminties ir ateities siekių, nuo jos herojų įrašų politinėje erdvėje. Tačiau *demokratija kaip simbiozė gera ne tiek savo sluoksnių, balsų ir įrašų gausa, kiek geba sudaryti rišlių politinį kūną, tarnaujantį savo individų egzistenciniam tapsmui*. Šia prasme gera politinė brolija – nebūtinai fiziškai stipri ar kiekybiškai gausi. Unijos brolija išliko ilgai po Abiejų Tautų politinio kūno padalijimo. Ji išugdė ne tik šio kūno gelbėtojus Kosciuską, Jansinskį ar Pliaterytę, ne tik trisdešimt pirmųjų ir šešiasdešimt trečiųjų sukilimų Lietuvos ir Lenkijos herojus, kovojusius petys į petį⁶¹, bet ir tokius Abiejų Tautų sūnus kaip Mickevičius, Vivulskis ar Miłoszas. Todėl kalbame apie brolijos, analogiškos individui, gimimą ir mirtį, nesutampantį su jų fiziniu gimimu ar

mirtimi: tiek pirmoji, tiek antrasis gimsta drauge su jų radimosi (įrašymo) aplinka, o miršta praradę gebą įsirašyti tautos politiniame tapse.

Grįžkime prie unijos brolijos ištakų. Viena, Žygimanto Augusto biografinį įrašą, kurį vainikavo Liublino unija, skaitome iš savo (tiek kaip individų, tiek kaip tautos) tapsmo politinėje aplinkoje perspektyvos. Kita, valdovas brendo Liublino unijai veikiamas egzistencinių įvykių kaip biografinių įrašų. Tarkim, valdovo motinos Bonos siekis dominuoti politikoje galėjo suformuoti tam tikrą kompleksą, kurį siekdamas įveikti Žygimantas Augustas ėmėsi drastiškų veiksmų (pakraščio teritorijos atplėšimas spaudžiant lietuvius). Žygimanto Augusto gimtoji italų kalba, kuria bendravo visas valdovo dvaras tiek Vilniuje, tiek Krokuvoje, galėjo turėti įtakos ne tik meno raidai⁶² Lietuvoje, bet ir (kosmo)politinėms pažiūroms, leidusioms suartinti du politinius kūnus, kurių nebeskyrė nacionalinės kalbos⁶³.

IŠVADOS

Gyvenamasis pasaulis kaip kalbos-rašto aplinka, kurioje tampa tiek individualas, tiek politinis kūnas, suponuoja dvigubą kovą. Viena, tai – kova dėl fenomenalių įvykių įrašymo į egzistuojančio individo biografiją. Individui įgyvendinant savo egzistencinį projektą, fenomenai – daiktai, asmenys, vaizdiniai, siekiai, prisiminimai, patyrimai, žinios – sudarydami sankabas (įvykius) varžosi dėl vietos biografijoje kaip rišloje visuomoje. Bet koks naujas fenomenas, įrašomas į biografiją, kurią jis išplečia, turi

atitikti aukštus gyvenimo romano rišlumo kriterijus. Tik rišli egzistencinė visuma gali būti įrašyta į viešą politinę (taip pat kalbos-rašto) aplinką, kuri kinta veikiamą biografinės kovos. Politiniai kūnai dalyvauja viešos aplinkos kūrime susimegzdami individualiais egzistenciniais projektais, kaskart naujai įrašomais į mūsų tautos istoriją, interpretuojamą mūsų, egzistuojančių politinėje erdvėje individų. Kita, individas egzistuosdamas atkovoja savo unikalią biografiją iš viešos tautos, miesto, šeimos aplinkos.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Žr.: Aristoteles. *Politica*. Hg. O. Immisch – Leipzig und Berlin: Lipsiae in aedibus B. G. Teubneri, 1929. Vert. į liet. k.: Aristotelis. *Politika*. – Vilnius: Pradai, 1997.
- ² Žr.: Tomas Kačerauskas. Gyvenamojo pasaulio kūrybinės ribos: Derrida, Heideggeris, Bachtinas // *Logos*, Nr. 47, 2006, p. 89–99; Tomas Kačerauskas. Globalizacija ir tautinė egzistencija // *Logos*, Nr. 45, 2006, p. 18–27; Tomas Kačerauskas. Su kuo kovoja demokratija? // *Problemos*, Priedas, 2006, p. 46–54.
- ³ Žr.: Carl Schmitt. *Der Begriff des Politischen*. – Berlin: Duncker & Humblot, 1991.
- ⁴ Žr.: Chantal Mouffe. *The Return of the Political*. – London: Verso, 1993.
- ⁵ Žr.: Jacques Derrida. *Politik der Freundschaft*. – Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2000.
- ⁶ Žr.: Hanah Arendt. *Vita activa oder Vom tätigen Leben*. – Stuttgart, 1960.
- ⁷ Žr.: Alfred Schütz, Thomas Luckmann. *Strukturen der Lebenswelt*. – Neuwied und Darmstadt: Luchterhand, 1975.
- ⁸ Žr.: Platonas. *Valstybė*. – Vilnius: Mintis, 1981.
- ⁹ Aristoteles. *Politica*. Hg. O. Immisch – Leipzig und Berlin: Lipsiae in aedibus B. G. Teubneri, 1929. Vert. į liet. k.: Aristotelis. *Politika*. – Vilnius: Pradai, 1997, 1280b.
- ¹⁰ Ten pat, 1275b. „[V]alstybe vadiname [piliečių] /.../ aibę, /.../ užtenkamą pasiekti sau pakankamam gyvenimui“.
- ¹¹ Ten pat, 1276a. „[V]alstybė yra ta pati, o kada – /.../ nebe ta pati, bet jau kita“.
- ¹² Ten pat, 1262b. „[Ž]mones verčia rūpintis ir prisirišti /.../ tai, kas nuosava (*kēdesthai*), ir tai, kas mylima (*philein*)“.
- ¹³ Ten pat, 1253a; 1278b. „[Ž]mogus iš prigimties yra pilietinis gyvūnas (*anthrōpos physei politikon dzōon*)“.
- ¹⁴ Žr.: Platonas. *Valstybė*. – Vilnius: Mintis, 1981.
- ¹⁵ „[K]ai žmonių yra daug ir kiekvienas turi dalelę dorybės bei supratingumo (*phronēsis*), susibūrusi dauguma (*pollōn*) /.../ teisingiau sprendžia“ (Aristotelis. *Politika*, 1281b).
- ¹⁶ „[P]olitėjai tinka tai, kame iš prigimties slypi karinga dauguma“ (ten pat, 1288a).
- ¹⁷ Ten pat, 1325a.
- ¹⁸ Žr.: Tomas Kačerauskas. Su kuo kovoja demokratija? // *Problemos* Priedas, p. 46–54, 2006.
- ¹⁹ Aristotelis. *Politika*, 1318a.
- ²⁰ „[P]olitėja /.../ yra oligarchijos ir demokratijos mišinys“ (ten pat, 1293b).
- ²¹ Apie kūrybinį nerimą (*Unruhe, nec-otium, ε-scol...a*) kaip mūsų veiklaus gyvenimo foną kalbėjo ir Arendt (Hanah Arendt. *Vita activa oder Vom tätigen Leben*. – Stuttgart, 1960, p. 21).
- ²² Aristotelis. *Politika*, 1282a.
- ²³ Derrida poetiką nagrinėjau straipsnyje: Gyvenamojo pasaulio kūrybinės ribos: Derrida, Heideggeris, Bachtinas // *Logos*, Nr. 47, 2006, p. 89–99.
- ²⁴ Kitur (Tomas Kačerauskas. Filosofija kaip gyvenimo menas // *Filosofija. Sociologija* Nr. 3, 2007, p. 64–72) iškėliau tezę apie mąstysenos ir gyvenenos neišvengiamas sąsajas.
- ²⁵ Kartais net parazituoja.
- ²⁶ Ne išimtis – demokratijos įgyvendinimas.
- ²⁷ Žr.: Platonas. *Valstybė*. – Vilnius: Mintis, 1981.
- ²⁸ Žr.: Jacques Derrida. *Politik der Freundschaft*. – Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2000.
- ²⁹ Ten pat, p. 127.
- ³⁰ Ten pat, p. 126. Tai Schmitto (žr.: Carl Schmitt. *Der Begriff des Politischen*. – Berlin: Duncker & Humblot, 1991) minties, kad politiškumui turinį teikia kariniai santykiai tarp politinių darinių, kurie tokiu būdu įribinami, parafrazė.
- ³¹ Žr.: Tomas Kačerauskas. Su kuo kovoja demokratija? // *Problemos* Priedas 2006, p. 46–54.
- ³² Anksčiau nei fiziškai.
- ³³ Sąvoką *doasia* (*Geist*) čia ir kitur vartuju Husserlio prasme: tai mūsų intelektualinė ir kultūrinė sanauka, sudaranti gyvenamąją aplinką.
- ³⁴ „Užmarštis arba atmintis – šiuo aktu susivokia graikų brolis arba sūnus /.../ kovodamas viduje ir išorėje už laisvę“ (Jacques Derrida. *Politik der Freundschaft*, p. 149).
- ³⁵ „Brolybei reikia teisės ir normų, simbolių, kalbos, išipareigojimų, priesaikų, kalbos, šeimos ir tautos“ (ten pat, p. 204).
- ³⁶ Ten pat, p. 185.
- ³⁷ „[R]eikia sugebėti /.../ kariauti (*polemein*), bet juo labiau – gyventi taikoje /.../; taip pat reikia sugebėti atlikti būtinus bei naudingus darbus, bet juo labiau – kilnius“ (Aristotelis. *Politika*, 1333a–1333b).
- ³⁸ Įrašymas nėra užrašymas. Įrašymas keičia patį kūną, užrašymas nebent verčia jį apnuoginti. Prisiminkime Greenaway'aus filmą *Pagalvės knyga*, kur užrašų ant žmogaus kūnų perskaitymas reikalauja juos nurengti, perskaičius jie

- tampa nereikalingi arba atvirkiščiai – užrašams tinka ir negyvi kūnai. Užrašo perskaitymas, sumišęs su geismo patenkinimu, čia prilygsta kūno numariniui.
- ³⁹ Ne mažiau svarbios Lietuvos istorijai politinės figūros – Žygimantas Senasis ar Steponas Batoras, kurių valdymą apvainikavo ne tik karinės pergalės, bet ir mokslo bei švietimo laimėjimai. Pirmasis fundavo pirmąją aukštąją – dominikonų partikuliarinę – mokyklą (1507m.), su kuria siejama profesionalios filosofijos Lietuvoje pradžia. Antrasis įsteigė pirmąjį universitetą (1579). Žygimantas Augustas mus labiau domina kaip ribinė figūra, Lietuvos valstybei kaip savarankiškam politiniam kūnui balansuojant ties išnykimo riba.
- ⁴⁰ *Bios politikos* „ne tik atskirtinas nuo natūralaus bendro gyvenimo (*Zusammenleben*), kurio centre – namai (*oikia*) ir šeima, – bet yra jo priešingybė“ (Hanah Arendt. *Vita activa oder Vom tätigen Leben*, p. 28), t.y. viešas gyvenimas.
- ⁴¹ „[R]eikia drąsos (*Mut*) ir net tam tikros narsos (*Kühnheit*), tūliu apsisprendus peržengti nuošalios namų, privačios srities slenkstį, parodyti, kas jis iš tikrųjų yra, taigi pasirodyti (*sich exponieren*)“ (ten pat, p. 179).
- ⁴² „[D]ialogas /.../ meniškai organizuotas kaip ant slenkščio stovinčio paties gyvenimo neužbaigta visuma.“ (Michail Bachtin. Dostojevskio poetikos problemos. – Vilnius: Baltos lankos, 1996, p. 76).
- ⁴³ Hanah Arendt. *Vita activa oder Vom tätigen Leben*, p. 190.
- ⁴⁴ „Realizuota galia visada suponuoja žodžių ir veiksmų neatsiejamą sampyną“ (ten pat, p. 193–194).
- ⁴⁵ Ten pat, p. 90.
- ⁴⁶ Aristotelis. *Politika*, 1341b.
- ⁴⁷ Žr.: Tomas Kačerauskas. Globalizacija ir tautinė egzistencija // *Logos*, Nr. 45, 2006, p. 18–27.
- ⁴⁸ Anot Arendt, „pasekmių nenumatomumas sudaro /.../ istorijos įtampą“ (Hanah Arendt. *Vita activa oder Vom tätigen Leben*, p. 184) tarp praeities ir ateities (ten pat).
- ⁴⁹ Beje, unijos idėjai Žygimantas Augustas bren-do visą gyvenimą – ne tik valdydamas vien Lietuvą, bet ir tapęs Lenkijos karaliumi, jis įnirtin-gai priešinosi lenkų užmačioms. Galima išskelti hipotezę, kad Žygimantas Augustas tam priešinosi kaip Gediminaičių lietuviškos brolijos narys, nors jis priklausė ir kitoms brolijoms, kaip antai, Jogailaičių (lenkų) ar Italijos kilmingųjų. Jogailaičių dinastiją lenkų istoriografija, pripa-žindama jos lietuvišką kilmę, laiko lenkų broli-ja. Maža to, yra ir Kazimieraičių brolija (kuriai Žygimantas Augustas kaip Kazimiero anūkas taip pat priklausė), pasklidusi po visos Europos valdovų dvarus. Unijos idėja subrendo kaip pri-klausymo skirtingiems – Lietuvos, Lenkijos, Eu-ropos – politiniams kūnams išdava. Pati Liub-lino unija – kompromisas, pasiektas didelių šio politiko diplomatinių pastangų dėka.
- ⁵⁰ „Lietuvos delegacija mato situacijoje sugebėjo pasiekti pato rezultatą.“ (Edvardas Gudavičius. – *Lietuvos istorija I*. Vilnius: LRS leidykla, 1999, p. 645).
- ⁵¹ Santykius su rytiniu politiniu kūnu – Rusija, kurią atstovavo Maskvos kunigaikštystė, – toliau formavo Lietuva. LDK piliečiai, kalbėję slaviskai, save laikė ir Maskvos buvo laikomi lietuviais. Beje, svarbus veiksnys formuojant užsienio politiką buvo LDK karvedžiai (etmo-nai), turėję daug galių.
- ⁵² Vis atnaujinamas Lietuvos Statutas kaip poli-tinio savarankumo laidas stebėtinu būdu galio-jo iki 1840 m., t.y. dar beveik pusšimtį metų po Abiejų tautų politinio kūno padalijimo.
- ⁵³ Lenkų kalba (teismų) raštvedyboje įvesta tik 1699 m., t.y. praėjus 130 metų po Liublino uni-jos. Baltarusijos istoriografija klysta laikydama LDK raštvedybos senąją gudų kalbą valstybi-ne kalba. Viena, raštvedyba buvo skirta labai siauram žmonių ratui. Antra, LDK raštvedybos kalba buvo ne vien gudų, bet ir lotynų – tai priklausė nuo užsakovu, turimų raštinių ir tam skiriamų lėšų (gudų kalba kaip vietinė bu-vo „pigesnė“).
- ⁵⁴ Lenkų istorikai kalba apie Lenkijos seimų litu-anizavimą (Stanislaw Cynarski. *Žygimantas Au-gustas*. – Vilnius: Versus aureus, 2007, p. 143). Lietuvos istorikams (ypač tarpukario), atrodo, terūpi Lietuvos polonizavimas.
- ⁵⁵ Ukraina niekada netapo ir Lenkijos politinio kūno nariu. Priešingai, Chmelnickio sukilimas tapo „pabaigos pradžia“ (Norman Davies), t.y. Abiejų Tautų politinio kūno žlugimo veiksniumi.
- ⁵⁶ Buvo ir daugiau Vilniaus universiteto steigimo veiksmų: kova prieš reformaciją, augantis išsi-lavinusių valdininkų poreikis.
- ⁵⁷ Valdovo kaip politinio kūno galvos traktuotė pratęsia Platono toli gražu nedemokratinės tra-dicijas.

- ⁵⁸ Bajorijos dalis Abiejų Tautų politiniame kūne buvo kaip niekur didelė – apie 10%.
- ⁵⁹ Apimančias ne tik teisę rinkti karalių, vetuoti seimo sprendimus, bet ir teisę burtis į konfederacijas, t.y. ginkluotus pasipriešinimo būrius, nukreiptus prieš karaliaus valdžią.
- ⁶⁰ Turime Atėnų antikinę, Abiejų tautų „anarchinę“ (veto ir konfederacijų teisės), porevoliucinės Prancūzijos diktatūros, Anglijos aristokratinę, JAV dviartinę sistemą, Rusijos autoritarinę ir daug kitų demokratijų. Jų vertinimo kriterijai gali būti įvairūs: politinis stabilumas, ekonominė ar karinė galia, gyvenimo lygis, bendrojo produkto dydis.
- ⁶¹ Trisdešimt pirmųjų sukilimas, greitai numalšintas Lenkijoje, išsilaiškė beveik metus tik dėka Lietuvos herojų kovos. Sukilę žemaičiai (kurių nutautėjimu niekaip negalime apkaltinti) dainavo: „Dabar lenkai neprapula, kol Žemaičiai gyvi“ (Norman Davies. *Dievo žaibas. Lenkijos istorija*. – Vilnius: LRS leidykla. II t., 2002, p. 357). Tai liudija jų priklausymą unijos brolijai, dar ilgai gyvavusiai po Abiejų Tautų politinio kūno mirties.
- ⁶² Lietuvoje darbavosi daug kviestinių iš Italijos miestų architektų, tapytojų, skulptorių etc. Architektūra – įrašas miesto siluete, kuris keitėsi sąveikaujant Vakarų madoms bei pagoniškiems recidyvams (saulės formos kaltiniai Vilniaus barokinių bažnyčių kryžiai su augalų bei žalčių motyvais).
- ⁶³ Žygimantui Augustui nebereikėjo lenkų kalbos kaip jo dėdei Aleksandriui nebereikėjo lietuvių kalbos, nors senelis Kazimieras lietuviškai buvo išmokytas Lietuvos ponų.